

S Z E M L E

BALOGH LAJOS-KIRÁLY LAJOS: AZ ÁLLATHANGUTÁNZÓ IGÉK, HÍVOGATÓK ÉS TERELŐK SOMOGYI NYELVATLASZA

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 226 l.

Ha valaki arra a feladatra vállalkozna, hogy megpróbálná akár csak vázlatosan is összefoglalni a felszabadulás utáni magyar nyelvtudomány történetét, eredményeit, akkor abban föltétlenül előkelő helvet foglalna el — természetesen több más jelentős és eredményes vállalkozás mellett — nyelvjáráskutatásunk kimagasló teljesítménye, *A Magyar Nyelvjárások Atlasza*, amelynek eddig öt kötete jelent meg, és már csak egy vár kiadásra. Ismertetésekben, cikkekben teljes joggal állapíthatták meg többen is nemzeti atlaszunkról, hogy jelentőségét nemcsak a rendkívül gazdag nyelvjárási anyag fémjelzi, hanem mindazok a vele kapcsolatban készült elméleti és módszertani munkák is, amelyek nélkül a magyar dialektológia ma már elképzelhetetlen volna.

A nagyatlasz munkálatai mellett korán fölvetődött annak gondolata is, hogy nyelvjáráskutatásnk előbbre jutása érdekében szükség lenne minél több regionális nyelvatlászra is, amelyek egy-egy kisebb-nagyobb tájegység nyelvéről adnának — a nagyatlasznál sűrűbb kutatóponthálózatuk révén — részletesebb képet. 1951-ben BARCZI GÉZA még arról panaszkodott /MNYj. I, 155/, hogy a tájatlások ügyében nálunk lényegében semmi sem történt. 1959-ban aztán megjelent VÉGH JÓZSEF *Őrségi és hetési nyelvatlász*-a, az első magyar tájatlász, amely mindjárt kitűnő mintát adott és egyben ösztönzést a további munkákhoz. Születtek ugyan atlasztervek az ország néhány vidékéről, a kiadásig azonban több mint másfél évtizedig egyetlen egy sem jutott el nálunk. Egyet kell értenünk KÁLMÁN BALÁVAL, aki a tájatlásokkal kapcsolatban a következőket írta: "A környező országok magyar dialektológusai sokkal messzebbre jutottak mind a gyűjtés, mind pedig a kiadás szempontjából. Amennyire szomorú, hogy Magyarországon ez a munka csak lassan és akadozva halad, ugyanakkor örvendetes, hogy elsősorban a kolozsvári, de a pozsonyi, újvidéki és ungvári egyetem magyar tanszékei is jelentős munkát végeznek ezen a téren." /MNYj. XIX, 125/. Ehhez hozzátehetjük, hogy PENAVIN OLGA, az újvidéki egyetem tanára egymaga három tájatlászt is publikált az elmúlt évtizedben.

Nagyon vártuk már a táji nyelvatlások hazai folytatását is, s most végre kézbe vehetjük a somogyi speciális nyelvatlászt, amelynek szerzőpárosa mind a nyelvjáráskutatás, mind a földrajzinév-gyűjtésben már eddig is

sokat tett a népnyelv gazdag kincsestárának megmentéséért és feldolgozásáért.

A könyv első fejezetében /7-10/ BALOGH LAJOS foglalja össze atlaszuk előzményeit, és meghatározza tájatlaszuk jellegét is. Ebben a részben képet kapunk az eddig megjelent és a tervbe vett magyar nyelvatlaszokról egyaránt. Tájatlaszuk jellegéről szólva BALOGH LAJOS célatlasznak nevezi munkájukat, tárgyköréről pedig a következőket írja: "Témáját a háziállattartás szókincséből merítettük, az állatok hangjait utánzó igék, valamint hívogató-, űző- és terelőszavak adják a gerincét. Gyűjteményünk lexikális jellegű, egy-egy megnevezésre minden azonos értékű variánst feljegyeztünk. Programszerűen nem törekedtünk hangtani jelenségek bemutatására. Egyes térképlapokon azonban mégis tanulmányozható például az ő-zés kérdése, a szóvégi zöngés mássalhangzók zöngétlenedése, a középső nyelvlállású hosszú magánhangzók helyén előforduló diftongusok problémája, továbbá a tárgyias ragozású *hozza, látja* mellett a *látí, hozí* alaktani jelenség izoglosszája stb." /10/.

Az atlasz következő része — ugyancsak BALOGH LAJOS tollából — a gyűjtés történetét és módszerét öleli föl /11-5/. Az itt kifejtett gondolatokból meggyőződhetünk a arról, amit atlaszuknak speciális témája alapján is sejtettünk: a kérdőív összeállítása már önmagában is nagy feladatot rótt a szerzőkre. Az összegyűjtött és közzétett gazdag anyaguk bizonyítja, helyes volt az a módszerük, hogy a kérdőívet nem címszavakból, hanem fogalmakból és szituációkból állították össze, mivel a köznyelvi szókincs a gyűjtött témakörben meglehetősen szegényes. Aki nyelvjárási anyag gyűjtésével valaha is próbálkozott, annak nem kell különösebben bizonygatni, hogy a megfelelő szituáció megteremtése ilyen jellegű kérdőíves gyűjtés során különösen sok leleményt, nagy találékonyságot igényel.

Érthető és természetes az az eljárásuk, amelyről BALOGH LAJOS így ír: "Az anyaggyűjtésnél a Magyar Nyelvjárások Atlaszának módszertani tapasztalatait használtuk fel. Adatközlőinket inkább az idősebb generációból válogattuk, mert azt tapasztaltuk, hogy az 50-70 év közötti nemzedékben él legjobban az állattenyésztéssel kapcsolatos szókincsanyag" /13/. Ezután képet kapunk a kutatópontokról, a helyszíni gyűjtés módszeréről és mindazokról a nehézségekről is, amik munka közben fölmerültek /13-4/.

A kiadás és a nyomdai kivitel gazdaságosságát is szem előtt tartva az adatokkal beírt térképlapokat több típusba sorolták /14-4/. Az anyag alapján kapott kategóriák jelentős részét listaszerűen, lexikai egységenként közlik, 51 kérdés anyagát viszont a nyelvatlaszok gyakorlatában általában szokásos adatbeírásos módszerrel teszik közzé.

A harmadik részben /16-27/ KIRÁLY LAJOS ad tömör összefoglalást a kutatóterület nyelvjárásáról. Felsorolja és felhasználja azokat a szakmunkákat, amelyek ennek a vidéknek a nyelvjárásáról — a század elejétől napjainkig — megjelentek. A kutatóterület nyelvjárási jelenségeinek áttekintő jellemzéséhez természetesen atlaszunk anyagát és azokat a magnetofonfölvételeket is felhasználta, amelyeket néhány kiválasztott kutatópontra készítettek. Sorra veszi az egyes magánhangzóknak a köznyelvhez viszonyított gyakoriságát, a hangszínbeli sajátosságokat, majd a nyelvjáróterületre jellemző mássalhangzó-jelenségeket / Ű-ezést, palatalizációt és depalatalizációt stb./ tárgyalja, ezenkívül néhány alaktani jellegzetességre is kitér. Hasznosnak és kitűnően sikerültnek tartom azt az összegzést, amelyben KIRÁLY LAJOS elkülöníti a kutatóterületen belüli kisebb-nagyobb nyelvjárási egységeket.

A gyűjtött anyag témaköreit jellemző negyedik fejezet /28-84/ nemcsak terjedelménél fogva kap jelentős helyet a kötetben, hanem elsősorban azért, mert elméleti-módszertani szempontból is sok tanulságot összegez, és új eredményekkel /pl. a hangutánzó igék alkotásának kérdéseiben, az ember és az állat közötti kommunikáció problémáiban/ is gazdagítja dialektológiánkat.

Az állatok köznévként használatos megnevezéseiről /28-41/ BALOGH LAJOS értekezik, az állathangutánzó igék sajátosságait pedig KIRÁLY LAJOS fejtegeti /41-66/. A jelzett témakörrel BALOGH LAJOS a következőket írja: "Anyagunknak ebben a részében az egyes állatok fajnevét, az életkorukat, nemüket jelölő neveket, különböző fajtaneveket, a jobb, illetve a bal oldalra befogott állatok nevét, a legelőre hajtott lovak, marhák, disznók, juhok csoportjának a nevét, egyedi tulajdonságra utaló neveket és gyermeknyelvi becézőneveket gyűjtöttünk össze" /28/. A KIRÁLY LAJOS által taglalt témapedig a következő részeket foglalja magában: a/ A nyelvi kifejezés alapjául szolgáló hangélmények b/ A hangutánzó alapszavak és igék hangelemei c/ Az állathangutánzó igék végződésai. Az expresszív képzés sajátosságai és d/ Alak és jelentés kapcsolatának sajátosságai a hangutánzásban.

Ugyancsak a negyedik fejezetben tárgyalja /66-80/ BALOGH LAJOS az állathívogatók és terelők jellegzetes vonásait a következő részletezésben: a/ Kommunikációs problémák b/ Szintaktikai és morfológiai elemzés és c/ Hangsúly, hanglejtés, szünet. A szaporodásra vonatkozó kifejezések problémáit pedig KIRÁLY LAJOS foglalja össze /80-4/.

Az elméleti-módszertani fejezetek után található a kötetben az adattári rész /85-153/. Az adattár fölépítése a következő: az adatokat állatfajonként /disznó, szarvasmarha, bivaly, ló stb./ veszik sorra, az egyes állatfajoknál pedig a gyűjtéskor fölített kérdéseket adják meg, ezeket követik a válaszul kapott nyelvi adatok, amelyek után a kutatópontokra vonatkozó számok állnak.

Jó adattárról szokás megállapítani azt, hogy elévülhetetlen. Ezt — látva az anyag gazdagságát és ismerve a szerzők precíz, gondos munkáját — erről az adattárról is bizton elmondhatjuk.

Az adattárat a térképek követik /155-208/. Az első térkép /a 157. lapon/ a kutatópontokról /számuk 60/ ad áttekintést, utána pedig 51 nyelvi térkép következik. Ezekről a térképekről azt állapíthatjuk meg, hogy helyes volt — a kérdőív alapján és a kapott válaszok birtokában — éppen ezt a nyelvi anyagot térképre vetíteni, mert valóban ezek mutatják a legtöbb lexikális és hangtani variánst.

A függelék /209-14/ a jelmagyarázatot, a kutatópontok jegyzékét, az egyes állatfajokra vonatkozó kérdések számszerű megoszlásáról készített táblázatot és a fontosabb szakirodalom felsorolását tartalmazza. Az egész kötetet pedig — a szintén igen alapos munkára valló — gondosan összeállított szömutató zárja.

BALOGH LAJOS és KIRÁLY LAJOS somogyi tájatlása nagy-szerű teljesítmény, méltó folytatása annak a — remélhetőleg további értékes munkákkal hamarosan gyarapodó — sorozatnak, amelyet VÉGH JÓZSEF *Őrségi és hetési nyelvatlása* indított el.

Munkájuk értékét csak növeli az a tény, hogy témaválasztásukkal új utat nyitottak a magyar dialektológiában. Nem kell különösebben bizonyítani, hogy mennyivel nehezebb feladat töretlen utakon haladni, mint kitaposott ösvényeken.

A somogyi tájatlász — hasonlóan tájszótárainkhoz — ékes bizonyítékul szolgál arra is, hogy egy-egy vidék nyelvjárása mennyire bővelkedhet szinonimákban, és hogy parasztember szókinccse bizonyos fogalomkörökben pl. az állathangutánzó igékben/ mennyire gazdag változatokban.

Amikor szívből gratulálunk a szerzőpáros szép munkájához, az jut eszünkbe, hogy nagyon jó lenne, ha minél előbb újabb tájatlászok láthatnának napvilágot, mert SEBESTYÉN ÁRPADNAK 1962-ben kifejtett megállapításai — sajnos — még napjainkban is érvényesek: "Elbizakodásra azonban egyelőre nincs okunk. Ha ezek a tájatlászok — írja az akkoriban már tervbe vett atlaszokról — már mind készen állnának, akkor is messze volnánk az eszményi állapottól, hogy nyelvterületünk minden — vagy legalább minden fontosabb — egységéről térképezett nyelvi adatfelvételünk legyen." /MNyj, VIII, 83/.

Dicséret illeti az Akadémiai Kiadót a könyv izlées kiállításáért, amely csak azzal lehetett volna még szebb, ha jobb minőségű papíron jelenik meg.

SZABÓ JÓZSEF

DOMOKOS PÉTER: AZ UDMURT IRODALOM TÖRTÉNETE

/Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 550 l./

1960-ban a Budapesten tartott I. Nemzetközi Finnugor Kongresszuson a hagyományos finnugor stúdiumok, a nyelvészet, a néprajz, a régészet, az antropológia mellett, midőssze néhány előadással ugyan, de új diszciplína jelentkezett, az irodalomtudomány. Az 1975-ös ugyancsak Budapesten tartott IV. kongresszuson a finnugor népek irodalmának vizsgálata méreteiben és jelentőségében már a hagyományos tudományágak mellé emelkedett.

Mindjárt azt is megállapíthatjuk, hogy az elméleti kutatásokkal párhuzamosan az utóbbi tizenöt, de még inkább tíz év során a nem lebecsülendő előzményekhez képest is rendkívüli mértékben megnőtt nálunk a rokon népek szépirodalmának, népköltészetének fordítása. Sőt a fordítások skálája kiszélesedett, a hagyományos finn és észt mellett először jelentkeznek számottevő mértékben a kisebb finnugor népek. A népköltészetet illetően a KÉPES GFZA válogatásában és fordításában megjelent *Napfélt és éjfélt* c. antológia /Magyar Helikon, 1972/, a szépirodalom területén pedig a *Medveének*, a keleti finnugor népek irodalmának kistükre /Európa, 1975/, melyet DOMOKOS PÉTER válogatott és írt hozzá ismertető szövegeket, a legjelentősebb vállalkozások.

Az irodalomtörténeti kutatások közül DOMOKOS PÉTER alább ismertetésre kerülő udmurt /votják/ irodalomtörténeti monográfiája emelkedik ki. A munka több szempontból is úttörő vállalkozás. Ez eddig a legalaposabb, legrészletesebb udmurt irodalomtörténet, amely a források felhasználásában is túltez minden eddigi próbálkozáson. Külön nagy értéje a könyvnek a részletes bibliográfia, különösen a 20-as, 30-as években a Szovjetunióban megjelent könyvek jegyzéke, mert eddig sokuknak a létezéséről se tudtunk. S DOMOKOS nemcsak idézi, hanem természetesen értékesíti is ezeket a forrásokat. Ebből a bibliográfiából az is kiderül például, hogy az orosz tudománynak jóval nagyobb része van a kis finnugor népek néprajzának,

népköltészetének gyűjtésében és feldolgozásában, mint eddig tudtuk, de a kiadványok hozzáférhetetlensége miatt az adatok és eredmények nem kerülhettek bele a nemzetközi finnugrisztika vérkeringésébe.

DOMOKOS monográfiája eltér a szokásos irodalomtörténetektől, számos olyan kérdést tárgyal, amely máshol nem szokásos. Így például részletesen végigvezet bennünket az udmurt történelmen. Ezt a lépését a tárgy ismeretlen volta indokolja, Máshol akár megközelítő részletességgel sem olvashatunk magyarul az udmurt történelemről, de még a nagy nyugati nyelveken sem. Már pedig az olvasónak az udmurt irodalom jó megértéséhez szüksége van a történelmi háttérre. Ezenkívül vagy érdeme a történelmi fejezetnek, hogy valós képet fest az udmurtok hányatott sorsáról, nem egyszerűsíti le a történelmi jelenségeket - amint azt az 50-es években és ezt megelőzően gyakran tapasztalhattuk -, hogy a kezdeti gyümölcsöző orosz-udmurt baráti kapcsolatok után jött az elnyomó cári uralom, s a szovjet korszak egyből megoldott minden kérdést. Ez vulgarizáló, tehát káros felfogás. *)

DOMOKOS az udmurt történelmet elsősorban irodalmi szempontból tekinti át, azokat a korszakokat rajzolja meg részletesebben, azokat a személyiségeket emeli ki, amelyek jelentős szerepet kapnak az irodalomban.

Külön fejezetben szól a szerző az udmurt nyelvről, az udmurt irodalmi nyelv kialakulásáról. Amit az udmurt nyelvről általában elmond, az egy finnugor nyelvész számára jó részt ismert. E mű esetében azonban főként nem nyelvész, hanem irodalommal foglalkozó kutatókkal, irodalom iránt érdeklődő olvasókkal kell számolni, DOMOKOS az esztétikum és a stílus szempontjából is értékeli az udmurt nyelvet, s ez szervesen kapcsolja a fejezetet az irodalmat tárgyalókhoz. Az irodalmi nyelv fejlődéséről pedig nem tudhatunk meg ennyit a nyelvészeti munkákból.

A népköltéssel más irodalomtörténetek is gyakran foglalkoznak a bevezetésükben. Az udmurt irodalom esetében azonban teljesen megokolt, hogy ez a kérdés sokkal részletesebb tárgyalásra kerüljön, hiszen az udmurt szépirodalom csak a múlt század végén és e század elején kezd kibontakozni, s anyanyelven: a népköltészet az egyedüli előzmény és forrás, amelyre támaszkodhat, amelyből meríthet.

DOMOKOS részletesen foglalkozik az udmurt eposz problémájával, izgalmas nyomozást folytat az igazság kiderítésére. Az egyik fonal az udmurt irodalom legjelentősebb költői tehetségének, KUZEBAJ GERDnek az udmurt eposzról fennmaradt gyűjtései, kutatásai. Ő 1916 és 1918 között szülőfalujában és környékén bukkant rá az udmurt eposz nyomaira, a *Dőkja* nemzetség epikus dalaira. Egységes eposzá a karta szerkeszténi őket, de a publikált anyag olyan csekély, amelynek alapján nem lehetett biztos ítéletet alkotni. GERD felfogását nagy mértékben befolyásolta a *Kalevala*.

HUDJAKOV orosz folklórista hagyatékából 1966-ban előkerült egy általa egybeszerkesztett orosz nyelvű udmurt eposz kézírata. Formája kalevalai, de tartalmában közel áll az udmurt folklórhoz. Végül KÉPES GÉZA MUNKACSI BERNAT egyik prózában lejegyzett meséjéről fedezte fel, hogy tulajdonképpen verses formájú eposz /1. KÉPES GÉZA: *Napfél és éjfé*. Magyar Helikon. 1972. 231/. KÉPES rekonstrukciójának helyességét mutatja, hogy az ugyancsak prózában lejegyzett pogány udmurt imádságokból magam is ugyanazt a versformát elemeztem ki.

A probléma első áttekintése, a következtetések levonása DOMOKOS érdeme.

A történelmi, népköltészeti és nyelvi háttér megrajzolása a mű mintegy harmadát foglalja el, mégsem tekinthetjük túlméretezettnek, a későbbiek megértéséhez feltétlenül szükség van rá. Jelentőségét emeli, hogy a bevezető részben elmondottak lényegében érvényesek a komi /zürjén/, a mari /cseremis/, a mordvin, sőt a csuvas szépirodalom kialakulására is. A marikkal, mordvinokkal, csuvasokkal jórészt azonos a történelmi múlt. Az udmurt, a mari és a csuvas, sőt a tatár népköltészet formájában és tartalmában is számos közös vonást mutat. A mordvinokkal sok tekintetben közös az eposz problémája stb.

Az udmurt irodalom korszakolásában DOMOKOS eltér az udmurt irodalomtörténészekétől. Szerinte az udmurt irodalom első korszaka 1769-1889-ig tart. Ezt a korszakot az udmurt szakemberek nem tartják számon. Ez tulajdonképpen az előzmények sora, udmurt szépirodalomról ezekben az időkben nem lehet beszélni. Van azonban udmurt írásbeliség. 1767-ben II. Katalin cárnő Kazánba látogatott. A kazányi nemzetiségi missziós iskola növendékei anyanyelvükön üdvözlő verseket írtak a fogadásra. Ezek 1769-ben összegyűjtve egy speciális kiadványban láttak napvilágot, s köztük az első négy-soros udmurt vers, tele sajtóhibával, nehezen értelmezhető részekkel, mégis az első ismert próbálkozás. A verset 1775-ben követi PUCEK-GRIGOROVICS részletes udmurt nyelvtana, majd 1871-ben a Kazányi Egyetem ünnepélyes megnyitására ismét verset írnak a nemzetiségi papnövendékek. Az udmurt líra második kezdeményezése már 10 soros, s DOMOKOS kapcsolatot fedez fel benne az udmurt pogány imádságok jellegzetes stilisztikai fordulataival.

A XIX. sz. során evangéliumfordítások, abécéskönyvek látnak napvilágot. Ez természetesen nem szépirodalom, de kialakítják a cirillbetűs udmurt írásbeliség normáit, előkészítik, csiszolják a nyelvet. Ezért DOMOKOS joggal áll értetlenül az említett tény előtt, hogy az udmurt irodalomtörténészek nem veszik számba irodalmuknak e korai periódusát.

Itt is utalhatunk a környező népeknél található párhuzamokra. Az üdvözlőverset, a nyelvtanokat /ugyanaz a PUCEK-GRIGOROVICS állította össze/, az evangéliumfordításokat ugyanúgy megtalálhatjuk a mariknál és csuvasoknál is, s sze-

repük is azonos.

Az udmurt irodalom második korszaka, melyet DOMOKOS az udmurt irodalom kezdeteinek nevez, 1889-1919-ig tart. 1889-ben jelenik meg a népdalgyűjtő G. VERESCSAGIN *Kék, kék galambocskám* c. bölcsődala. Ez jelenti a tudatos udmurt szépirodalom kezdetét. Az udmurt szépírók csoportos jelentkezését azonban az udmurt nyelvű kalendáriumnak a XX. sz. első éveiben /1904-ben, 1906-ban és 1907-ben/ megjelent három kötete jelenti.

A korszak legkimagaslóbb írói egyénisége KEDRA MITREJ, akinek *Beteg század gyermeke* című történeti regénye, *Es-terek* című történeti tárgyú drámája, *Nehéz iga* című történeti regénye a legjelentősebbek.

DOMOKOS megállapítja, hogy 1919-ig tulajdonképpen nem beszélhetünk udmurt irodalmi életről csak egyéni próbálkozásokról. E korszak íróinak munkássága rendszerint átnyúlik a következőbe.

Az udmurt szépirodalom kezdetei alapvető vonásaiban szintén megegyezik a környező népeknél látottakkal. Elég a szomszédos mariknál 1905-től évenként megjelenő *Marí kalandáriumra* utalni, amely ugyanazt a szerepet töltötte be, mint udmurt párja.

A mű legterjedelmesebb fejezete, amely az udmurt irodalom kibontakozását tárgyalja /1919-1938/. Tulajdonképpen ez az első, a szó szoros értelmében vett irodalmi korszak, ebben szerveződik meg, bontakozik ki, s fejlődik önmagához s lehetőségeihez képest magas szintre az udmurtok szépirodalma. Ennek a korszaknak legkiemelkedőbb alakja KUZEBAJ GERD /1898-1941/. A XX. sz. első felében nincs hozzá fogható költői tehetség a kisebb finnugor népeknél. Tehetségére korán felfigyeltek a Szovjetunió határain túl is, elsősorban az észteknél, finneknél és nálunk. Már 1929-ben megjelent egy verse, a *Még sosem láttam a tengert* című a 100%-ban. Mint folklorista is kiváló, magyar, finn és észti tudósokkal tart kapcsolatot, több cikke külföldön is megjelenik. A személyi kultusz korszakának korai áldozatai közé tartozik, 1932-ben tartóztatták le. 1958-ban került sor a rehabilitálására. Az utóbbi években KÉPES GÉZA, NAGY LÁSZLÓ, RAB ZSUZSA, SIMON ISTVÁN és mások fordításában számos verse jelent meg magyarul.

A másik eredeti tehetség ASALCSI OKI /1898-1973/, a legjelentősebb udmurt költőnő. Verseiből néhány már a 20-as években népdallá lett. Költői pályája hamar megszakad. 1928 után nem ír több verset. Az irodalmi élet élesedő harcai elvonják, illetve visszariasztják az írói működéstől. Ettől kezdve orvosi hivatásának él.

DOMOKOS jelentőségüknek megfelelően ezzel a két költővel foglalkozik legrészletesebben, verseiket esztétikai, stiláris és formai szempontból is elemzi.

1938-1956-ig terjed DOMOKOS szerint az udmurt irodalom következő korszaka. A szerzőt ez a periódus állítja a legbonyolultabb problémák elé. A sematizmus, a dogmatizmus, az uniformizmus, a lakkozás stb. időszaka ez. A tisztánlátásban nagy segítségére van DOMOKOSnak a földrajzi s lassan

már az időbeli távolság is. Helyenként erősen bírálja a túlzó - a 30-as, 40-es években, de ezt megelőzően sőt jóval később is felbukkanó vulgáris marxista irányzatokat, amelyek a napi politika kérdéseinek áttétel nélküli ábrázolását stb. követelik az irodalomtól. Ez nemcsak az udmurt és a szomszédos finnugor és nem finnugor fiatal írásbeliségű népek irodalmának hosszantartó gyermekbetegsége. DOMOKOS ezt a kérdést is nagy jóindulattal és tárgyilagossággal boncolja.

E korszak legjelentősebb írója M. PETROV /1905-1955/. Húsz éven át írta a munkássága csúcsát jelentő *Vuzs Multan* című történeti regényt. PETROV a négy évig tartó /1892-1896/ hirhedt Vuzs Multan-i provokációs pert dolgozza fel. amely a 80-as évek elejétől egyre erősödő oroszító törekvésekkel kapcsolatos. A per háttere röviden a következő: Vuzs Multan falu határában egy megcsönkített halott koldusra akadtak. A falu lakóit azzal vádolják, hogy rituális emberáldozatot mutattak be pogány isteneknek. A per országsszerte óriási port vert fel, s számos haladó orosz értelmiségi a vádlottak oldalára állt. Köztük volt V.G. Korolenko író, aki hatalmas agitációt fejtett ki érdekében. Jórészt neki köszönhető, hogy a per négy évi huzavona után felmentéssel végződött. A regény kulminációs pontja Korolenko védőbeszéde.

Az utolsó korszak a XX. kongresszus utáni udmurt irodalom. A jelent nehéz jellemezni, nehéz befejezetlen írói pályákat értékelni, ezért a szerző megelégszik azzal, hogy körképet nyújt a napjainkban alkotó udmurt írókról.

A mű utolsó, s talán legizgalmasabb fejezete A "fiatal" irodalmak és a Világirodalom. A perspektívák - címet viseli. Már az eddigiek során is utaltunk rá, mennyi párhuzam akad az udmurt irodalom és a szomszédos, de a távolabbi szovjetunióbeli kis népek irodalma közt is. DOMOKOS ebben a fejezetben azonban ennél sokkal átfogóbban, világméretben vizsgálja a kis népek irodalmának lehetőségeit, feladatait és jövődő perspektíváit. Mit adhatnak a világirodalomnak, az egyetemes emberi kultúrának. Megállapítja, hogy csak akkor adhatnak újat, értékeset, ha meg is őriznek valamit nemzeti hagyományaikból.

A kis nemzeti nyelvek megőrzése friss forrásokat jelenthet az emberiség számára, a megújulás lehetőségeit, témákat, ihletet. Az udmurt vagy más fiatal irodalom számunkra és általában az európai olvasó számára naívnak, korszerűtlennek tűnhet. De csak első látásra. Legjobbjaik olyan élményeket és eszményeket szolgáltatók meg újra, és olyan természetesen, amelyekről az úgynevezett modern irodalom kezd már megfeledkezni.

Úgy érezzük, DOMOKOS a lehető leghelyesebb úton járt, amikor olyan szempontból mutatta be magyarul egy rokon nép irodalmát, hogy milyen tanulságokat meríthet belőle a magyar és az általános irodalomtudomány.

A könyv emellett olvasmányos, sőt izgalmas, áthatja a tárgy szeretete, mégsem részrehajló. A költőket verseik bemutatásával gazdagon szemlélteti a könyv, s gyakran kiváló műfordítók tolmácsolásában, de ha más lehetőség nem volt, maga a szerző fordít olyan fokon, hogy a költői értékek nem mennek veszendőbe.

A könyv végén lévő egy-két oldalas orosz és angol rezümét túl rövidnek érzem. A mű úttörő jellege, általános tanulságai megérdemelnék, hogy ennél sokkal részletesebb formában legyen hozzáférhető valamely világnyelven.

BERECZKI GÁBOR